

Małgorzata Borkowska-Niszczoła • Grzegorz Dobrzański

ZACHOWANIA TURYSTÓW ODWIEDZAJĄCYCH WOJEWÓDZTWO PODLASKIE W KONTEKŚCIE KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEJ TURYSTYKI

Małgorzata Borkowska-Niszczoła, dr – Politechnika Białostocka
Grzegorz Dobrzański, dr – Politechnika Białostocka

adres korespondencyjny:
Wydział Zarządzania
ul. O. St. Tarasiuka 2, 16-001 Białystok
e-mail: gdobrz@wp.pl

BEHAVIORS OF TOURISTS VISITING PODLASKIE DISTRICT IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM

SUMMARY: The implementation of sustainable tourism requires changes in actions and behavior of all stakeholders of the sector. Such changes should also apply to tourists. The aim of this article is the attempt to create an ideal sustainable tourist profile and evaluation of the behavior of Polish tourists visiting Podlaskie district from the point of view of sustainable tourism (mainly in environmental aspect). The research and analysis lead to the conclusion that the behavior of visitors to a large extent does not meet the requirements set by the concept of sustainable tourism and is very inconsistent.

KEY WORDS: sustainable tourism, responsible tourist, environmental consciousness, Podlaskie district

Uwagi wstępne

Zrównoważony rozwój jest od ponad dwudziestu lat coraz powszechniej postulowanym paradygmatem rozwoju. Powinien on objąć wszystkie sektory gospodarki i społeczeństwa, w tym także turystykę. Dokumenty „Szczytu Ziemi” z Rio de Janeiro jednoznacznie określiły turystykę jako sektor gospodarki dysponujący znacznym potencjałem do wprowadzania zasad zrównoważonego rozwoju¹. Turystyka dzięki swej interdyscyplinarności może nawet odegrać wiodącą rolę we wdrażaniu rozwoju zrównoważonego, ponieważ stwarza szansę aktywizacji społeczno-gospodarczej lokalnych społeczności, stymulując rozwój innych dziedzin działalności, ale również może dostarczać bodźców i środków do poprawy stanu środowiska².

W literaturze przedstawiane są bardzo różne definicje zrównoważonej turystyki, które wskazują na ewolucję rozumienia tej idei. Na przykład turystyka zrównoważona pojmowana jest jako łagodna – realizowana na małą skalę, przeciwstawna turystyce masowej, charakteryzującej się wieloma negatywnymi konsekwencjami. W innym podejściu zakłada się występowanie między tymi skrajnymi formami wielu różnych rodzajów i form ruchu turystycznego, które mogą być bardziej lub mniej zrównoważone. Kolejne ujęcie zakłada, iż turystyka zrównoważona to raczej cel do osiągnięcia niż stan turystyki wynikający ze skali. Kontynuacją tego pojmowania jest ostatni etap konwergencji, zakładający, iż dążenie do zrównoważenia powinno dotyczyć turystyki jako całości, bez względu na jej rodzaj i formę³.

Wielość teoretycznych interpretacji zrównoważonej turystyki rodzi tendencję do tworzenia specyficznych miejscowo jej definicji, ze względu na unikalne konteksty⁴. Czyny to alokację odpowiedzialności za wdrażanie zrównoważonej turystyki niezwykle trudną. Staje się ona dla interesariuszy (władz i społeczności obszarów recepcji, przedsiębiorców oraz konsumentów produktu turystycznego) „gorącym kartoflem”, za który odpowiedzialność jedni zrzucają na drugich. Logicznie rzecz biorąc, to biznes turystyczny jest najsilniejszym podmiotem, który mógłby zmieniać sektor, ale ze względu na umiarkowane zainteresowanie turystów wrażliwą ekologicznie turystyką jest to dla przedsiębiorstw zbyt ryzykowne. Siła turystów jest wielka, ale niestety, raczej nie interesuje ich zrównoważona turystyka. W konsekwencji operatorzy nie rozwijają „zrównoważonych” produktów. Władze,

¹ S. Bohdanowicz, *Turystyka a świadomość ekologiczna*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 153-154.

² H. Kiryluk, M. Borkowska-Niszczota, *Turystyka zrównoważona*, w: *Zarządzanie turystyką na obszarach przyrodniczo cennych*, red. B. Poskrobko, Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej, Białystok 2005, s. 49.

³ D.E. Jaremen, J. Turakiewicz, *Koncepcja turystyki zrównoważonej – podstawowe założenia i zasady*, w: *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju*, red. B. Poskrobko, Białystok 2010, s. 315-316.

⁴ T. Manning, *Indicators of tourism sustainability*, "Tourism Management" 1999, t. 20, s. 179-181.

agencje regulacyjne, stowarzyszenia rozwijają kodeksy postępowania, formułują plany rozwoju zrównoważonej turystyki, ale nie wdrażają ich intensywnie z powodu niepewności, jak te inicjatywy będą przyjęte przez biznes i klientów. Rząd natomiast obawia się utraty wpływów podatkowych z sektora turystycznego⁵.

Wśród specjalistów dominuje przekonanie, że nie należy oczekiwać po turystach, że będą chętnie, z własnej woli wybierać miejsca, formy wypoczynku i zachowania turystyczne optymalne z punktu widzenia zrównoważenia rozwoju. Niskie wsparcie ze strony turystów jest wręcz jedną z głównych barier wdrażania zrównoważonej turystyki⁶. Pogląd, że turyści mogą w swej zasadniczej masie zachowywać się odpowiedzialnie, uważany bywa wręcz za naiwny. Podstawowym celem turystów jest konsumpcja doświadczenia turystycznego, należy więc ich traktować przede wszystkim jak konsumentów. A prawda jest taka, że niewielu konsumentów zachowuje się zgodnie z oczekiwaniami wyrażanymi w koncepcji zrównoważonej turystyki⁷. Mimo deklarowanych pozytywnych nastawień do zrównoważonej turystyki jedynie 1 na 20 turystów działa na jej rzecz, wykupując pakiety odpowiedzialnej turystyki, proekologiczne formy transportu czy kupując lokalne produkty⁸.

Należy jednak podejmować działania skłaniające wszystkie grupy podmiotów zaangażowanych w rozwój turystyki do działań zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. W odniesieniu do turystów te działania służą przede wszystkim ich edukacji oraz informowaniu w zakresie zrównoważonego podejścia do turystyki, aby w efekcie rezygnowali z bardziej uciążliwych środowiskowo form transportu (na przykład z samolotu) i wypoczynku (przykładowo rekreacja z wykorzystaniem sprzętu motorowego), nie śmiećli w miejscu wypoczynku, oszczędzali wodę i energię w hotelu.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie roli turystów w realizacji celów turystyki zrównoważonej oraz ocena zgodności funkcjonowania polskich turystów odwiedzających województwo podlaskie z wymaganiami zrównoważonego rozwoju (głównie w sferze ekologicznej).

Turysta odpowiedzialny

Zgodnie z dokumentacją Rady Europy Unii Europejskiej w celu rozwijania turystyki w sposób zrównoważony „obywatele muszą w coraz większym stopniu

⁵ W. Williams, *Confronting tourism's environmental paradox: Transitioning for sustainable tourism*, „Futures” 2009, t. 41, s. 396-404.

⁶ A. Budeanu, *Sustainable tourist behavior – a discussion of opportunities for change*, „International Journal of Customer Studies” 2007, t. 37, s. 499-508; S. Martens, G. Spaargaren, *The politics of sustainable consumption: the case of the Netherlands*, „Sustainability: Science, Practice and Policy” 2005, t. 1, s. 29-42.

⁷ R. Sharpley, *The consumption of tourism*, w: *Tourism and Development: Concepts and Issues*, eds. R. Sharpley, D.J. Telfer, Channel View Publications, Boca Raton 2002, s. 300.

⁸ Z. Chafe (2005), *Consumer Demand and Operator Support for Socially and Environmentally Responsible Tourism*, www.ecotourism.org [25-11-2011].

stawać się odpowiedzialnymi turystami, to jest takimi, którzy generalnie sprzyjają zrównoważonemu rozwojowi, (...) poszukują i otrzymują informacje na temat zrównoważonej turystyki, chcą podejmować odpowiedzialne decyzje dotyczące zakupów i podróży”⁹.

Odpowiedzialny (zrównoważony) turysta winien świadomie stosować w praktyce zasady turystyki zrównoważonej, czyli szanować środowisko naturalne, dziedzictwo kulturowe oraz dążenia, prawa i obyczaje lokalnej społeczności. Odpowiednie zachowania turysty winny być spójnie i konsekwentnie ukierunkowane na rozwój zrównoważony i dotyczyć wszystkich jego aspektów: ekologicznego, społeczno-kulturowego i ekonomicznego we wszystkich etapach podróży turystycznej, czyli przygotowania, podróży „tam”, pobytu oraz podróży „z powrotem”.

Najważniejsze elementy idealnego profilu turysty odpowiedzialnego przedstawia tabela 1.

Według autorów, muszą być spełnione dwa warunki, aby turysta spójnie i konsekwentnie zachowywał się w postulowany, opisany powyżej sposób:

1. Turysta zachowuje się w sposób służący zrównoważonemu rozwojowi w codziennym życiu. Współczesna turystyka jest formą konsumeryzmu. Trudno oczekiwać, że turyści nagle staną się „zrównoważeni” i będą dbać o potrzeby społeczności odwiedzanych miejsc i przyrodę, skoro nawet na co dzień jako konsumenci niespecjalnie biorą pod uwagę ekologiczne czy społeczne skutki swoich wyborów. Choć turystyka jest ucieczką od zwykłych zachowań, to chyba raczej nie od codziennych nawyków¹⁰.
2. Wszystkie składowe świadomości turysty w kwestii zrównoważenia rozwoju muszą być koherentne: w zakresie poznawczym (wiedza o zrównoważonym rozwoju i możliwych działaniach indywidualnych na rzecz jego wdrażania), aksjologicznym, emocjonalnym i motywacyjnym.

Wyniki badań empirycznych

Cel, metoda, narzędzie badawcze

Celem badań sondażowych turystów wypoczywających w województwie podlaskim było określenie, czy funkcjonują oni lub planują funkcjonować w sposób, który jest zgodny z wymogami zrównoważonego rozwoju.

⁹ Komunikat Komisji Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Gospodarczego i Społecznego oraz Komitetu Regionów w sprawie Podstawowych kierunków dotyczących zrównoważonego rozwoju turystyki europejskiej, Bruksela 2003, s. 20.

¹⁰ R. Sharpley, *The consumption of tourism*, w: *Tourism and Development: Concepts and Issues*, red. R. Sharpley, D.J. Telfer, Channel View Publications, Boca Raton 2002, s. 300; B. McKercher *The unrecognized threat to tourism: can tourism survive „sustainability”?*, „Tourism Management” 1993 t. 3, s. 131-136.

Tabela 1
Wybory i postępowanie turysty zrównoważonego

Aspekt podróży	Etap przygotowania	Etap podróży „tam” i „z powrotem”	Etap pobytu
Ekologiczny	wybór miejsca recepcji – preferowane podróże do destynacji bliskich miejsc zamieszkania	przeważnie w małych grupach	przemieszczanie się po obszarze recepcji – wybór proekologicznych sposobów i środków transportu, rezygnacja z własnego samochodu
	wybór terminu wyjazdów turystycznych – w różnych okresach roku	środki transportu zbiorowego	formy wypoczynku, ukierunkowane na poznanie
	rezygnacja z jednego długiego wyjazdu na rzecz kilku krótszych, realizowanych także przed i po sezonie (z wyjątkiem dalekich podróży – szczególnie wymagających podróży samolotem: jeden długi wyjazd zamiast kilku krótkich)	środki transportu mało uciążliwe dla środowiska	odpowiednia postawa i zachowania w miejscu recepcji – ograniczanie zużycia wody i energii, redukcja ilości produkowanych odpadów, ich segregacja oraz właściwy sposób utylizacji, zachowanie ciszy, przestrzeganie zasad zachowania i poruszania się po obszarze recepcji
	dominujący motyw wyjazdu – przede wszystkim poznawczy	stosowny czas przeznaczony na podróż, w celu wyeliminowania pośpiechu	realizowane formy turystyki nieuciążliwe dla środowiska
	wybór miejsca recepcji – mało przekształconego i niezanieczyszczonego	wybór tras turystycznych nie kolidujących z naturalnymi korytarzami ekologicznymi	wkład finansowy w ochronę przyrody
	decyzje o sposobie spędzania czasu wolnego – formy turystyki i rekreacji mało ingerujące w środowisko przyrodnicze	proekologiczne zachowania podczas przemieszczania się „do” i „z” miejsca wypoczynku	udział w realnych działaniach na rzecz ochrony środowiska
	zakup ekologicznych produktów w ramach przygotowania do podróży	(x)	otwartość na edukację proekologiczną prowadzoną w obszarze recepcji
	wybór miejsca noclegu mało uciążliwego dla środowiska, podejmującego działania na rzecz ochrony środowiska	(x)	włączanie się w działania proekologiczne proponowane przez usługodawców
	zdobycie wiedzy o środowisku przyrodniczym miejsca podróży	(x)	nieobojętna postawa wobec postaw innych turystów nie zachowujących się w sposób proekologiczny
Społeczny i kulturowy	dominujący motyw wyjazdu – poznanie społeczności i lokalnej kultury	(x)	odpowiednie zachowania wobec środowiska społecznego – poszanowanie ich praw i obyczajów
	zdobycie wiedzy o przedmiocie podróży – lokalnej społeczności oraz kulturze	(x)	bliski kontakt ze społecznością
	nauka języka społeczności lokalnej obszaru recepcji	(x)	szacunek wobec dóbr kultury
	(x)	(x)	poznawanie życia i kultury społeczności
	(x)	(x)	wkład finansowy w rozwój kultury
	(x)	(x)	zachowanie kultury osobistej względem mieszkańców
Ekonomiczny	wybór produktów lokalnych w trakcie przygotowania do podróży	(x)	korzystanie z lokalnych produktów i usług
	wybór usług turystycznych realizowanych przez firmy turystyczne, których właścicielami są mieszkańcy obszaru recepcji	(x)	wsparcie środkami finansowymi odwiedzanego obszaru
	rezygnacja z wyjazdów <i>all inclusive</i>	(x)	(x)

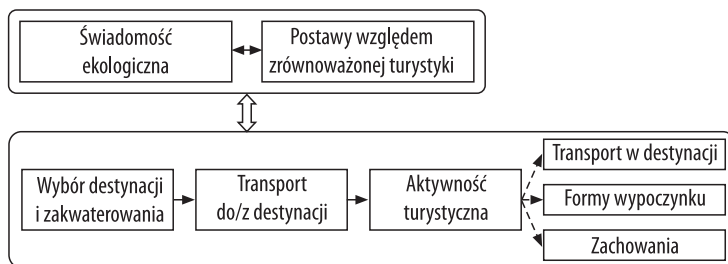
Źródło: opracowanie własne.

W ramach badań poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaka jest świadomość ekologiczna respondentów?
2. Jaka jest wiedza i zapatrywania respondentów odnośnie do zrównoważonej turystyki?
3. Czy deklaracje respondentów na temat ich wyborów i zachowań turystycznych są zgodne z wymogami zrównoważonej turystyki?
4. Czy świadomość ekologiczna ma wpływ na wybory i zachowania turystyczne respondentów?
5. Czy wiedza i nastawienia odnośnie do zrównoważonej turystyki oraz deklarowane wybory i zachowania są spójne?

Założone cele odzwierciedlone zostały w strukturze badania, którą przedstawia rysunek 1.

Rysunek 1
Struktura badań

Źródło: opracowanie własne.

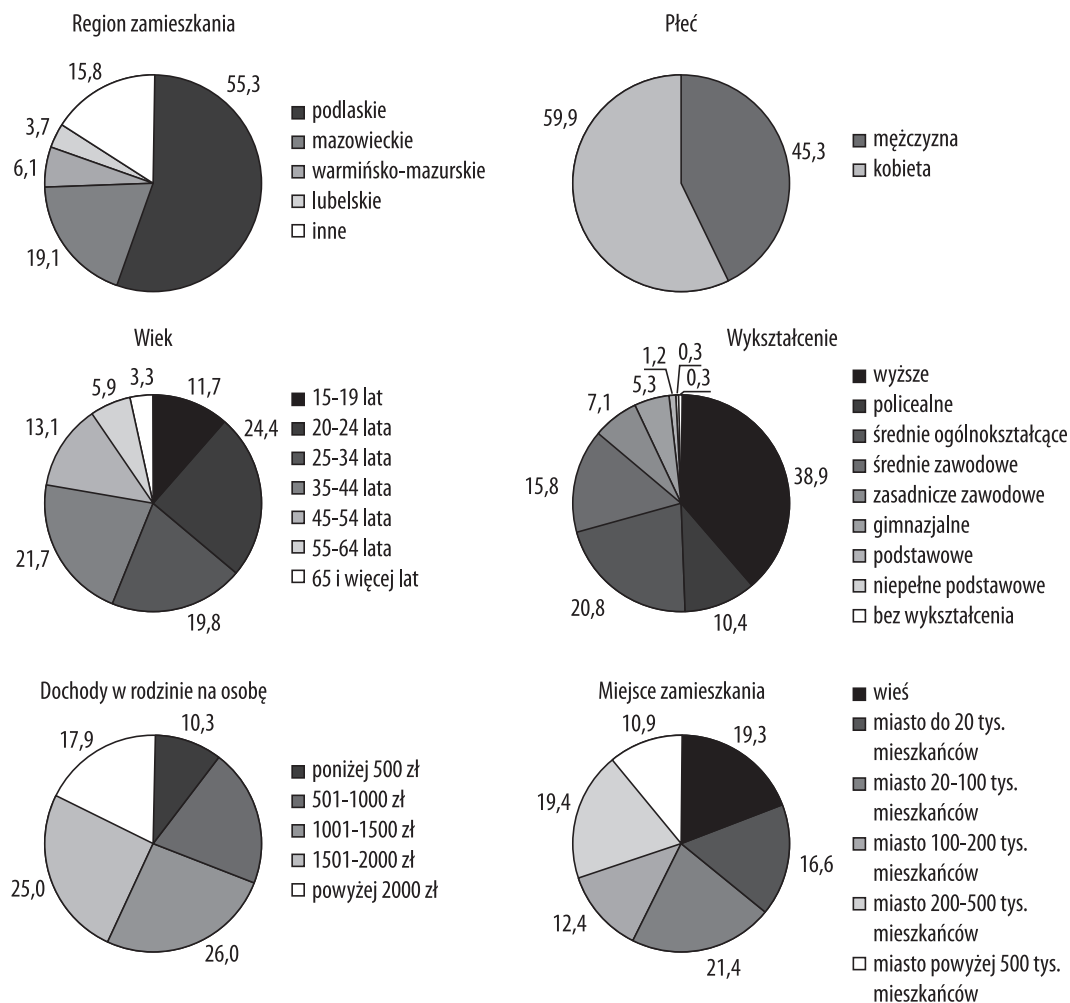
Badania przeprowadzone zostały w ramach szerszego projektu badawczego dotyczącego zrównoważonej turystyki w województwie podlaskim, realizowanego w latach 2008-2011 wśród turystów, mieszkańców oraz podmiotów świadczących usługi turystyczne¹¹. Badania metodą sondażu diagnostycznego przeprowadzono z wykorzystaniem techniki ankietowej wśród losowo wybranych respondentów. Na potrzeby tych badań przygotowano kwestionariusz ankiety składający się z 40 pytań, z których część odnosiła się do analizowanych w artykule zagadnień.

Charakterystyka respondentów

Badaniem objęto ogółem 769 polskich turystów w województwie podlaskim, przebywających w takich obszarach recepcji, jak: Dolina Bugu (19,63% badanych), Puszcza Białowieska (13,00% turystów), Narwiański Park Narodowy (19,24% respondentów), Środkowa Dolina Narwi (18,59% badanych), Biebrzański Park Narodowy (5,20% badanych), Rajgród (6,76% turystów), Pojezierza:

¹¹ Badania przeprowadzono w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków na naukę w latach 2008-2011 nr N N114 269734.

Rysunek 2
Struktura socjoekonomiczna respondentów [%]

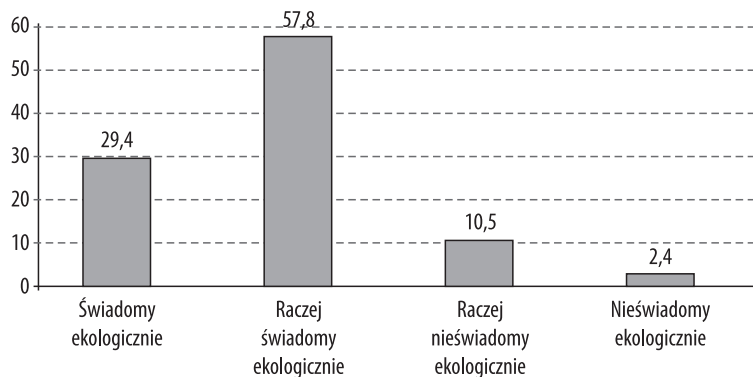

Źródło: opracowanie własne.

Suwalskie, Augustowskie, Sejneńskie (11,18% turystów) oraz Puszcza Knyszyńska (6,37% respondentów). Większość ankiet zrealizowano w okresie wiosenno-letnim.

Podstawowe dane dotyczące struktury socjoekonomicznej grupy badawczej przedstawia rysunek 2.

Rysunek 3
Autodeklaracje respondentów na temat świadomości ekologicznej [%]

Źródło: opracowanie własne.

Deklaracje dotyczące świadomości ekologicznej

Świadomość ekologiczna turystów powinna decydować o ich postawach w trakcie podróży turystycznych oraz przekładać się na określone zachowania wobec środowiska i działania na jego rzecz.

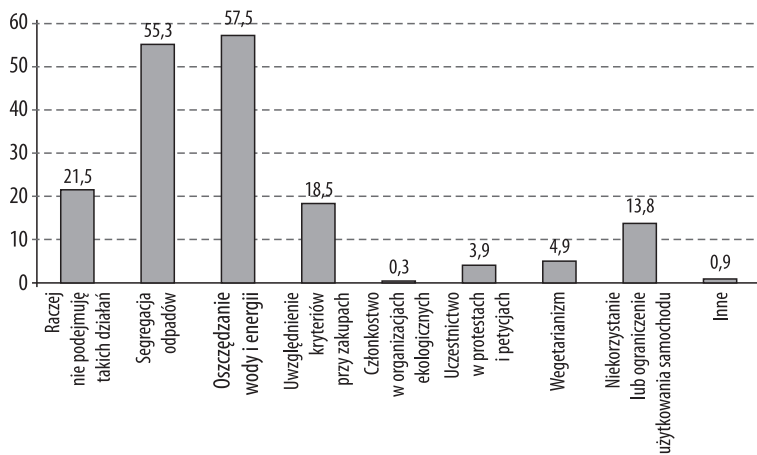
W niniejszym badaniu określono stan świadomości ekologicznej respondentów na podstawie ich własnych deklaracji. Generalnie osoby uczestniczące w badaniach w większości uznały siebie za bardziej lub mniej ekologicznie świadome – 84,51%. Szczegółowe wyniki obrazuje rysunek 3 (pominięto respondentów, którzy nie zaznaczyli żadnej odpowiedzi – 3%).

Weryfikacją tych deklaracji było pytanie o kryteria codziennych zakupów oraz o działania podejmowane na rzecz ochrony środowiska. Weryfikacja nie wypadła najlepiej – jedynie 73 osoby (10,4% z 699 respondentów odpowiadających na to pytanie) kierują się przesłankami ekologicznymi w codziennych zakupach. Powtórzenie takiej opcji odpowiedzi w pytaniu o podejmowane działania proekologiczne dało lepszy wynik – na poziomie 18,5%.

Skalę podejmowania różnorodnych działań proekologicznych przedstawia rysunek 4. Na uwagę zasługuje przede wszystkim fakt, że odsetek osób raczej niepodejmujących działań na rzecz ochrony środowiska (21,5%) jest wyższy niż osób deklarujących się jako nieświadome lub raczej nieświadome ekologicznie (12,9%), co oznacza, że spora część respondentów pozytywnie oceniających swoją świadomość ekologiczną ewidentnie składa puste deklaracje. Wśród podejmowanych działań dominują te, które od kilku lub kilkunastu lat mają wsparcie władz (głównie lokalnych), gdyż wynikają z konieczności spełnienia wymogów prawnych (gospodarka odpadami) lub dają oczywiste i bezpośrednie korzyści ekonomiczne (oszczędzanie wody i energii). Mimo to odsetek podejmujących je osób jest znacznie niższy niż pozytywnych autodeklaracji o świadomości ekologicznej. Pozostałe działania są podejmowane przez niewielką część respondentów.

Rysunek 4

Działania na rzecz ochrony środowiska podejmowane przez respondentów [%]

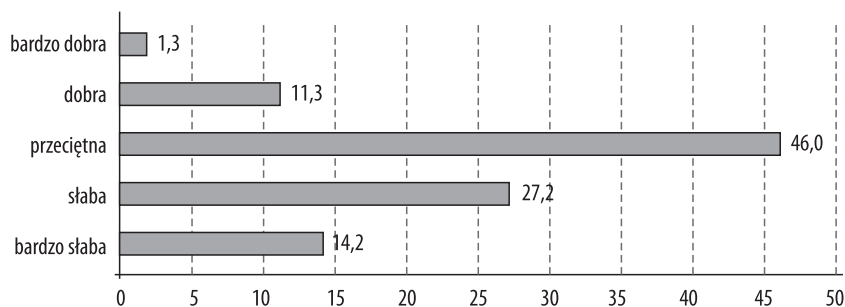
Źródło: opracowanie własne.

Wiedza i nastawienia turystów odnośnie do zrównoważonej turystyki

Jedynie 36,8% badanych słyszało o zrównoważonej turystyce. Spośród nich większość (rysunek 5) ocenia swoją wiedzę jako przeciętną, a jedynie 12,6% jako dobrą lub bardzo dobrą. Te samooceny są i tak prawdopodobnie nieco zawyżone, ponieważ jedynie 10,2% spośród znających pojęcie zrównoważonej turystyki było w stanie podać nazwę jakiegokolwiek organizacji nawiązującej w swej działalności do zrównoważonej turystyki.

Rysunek 5

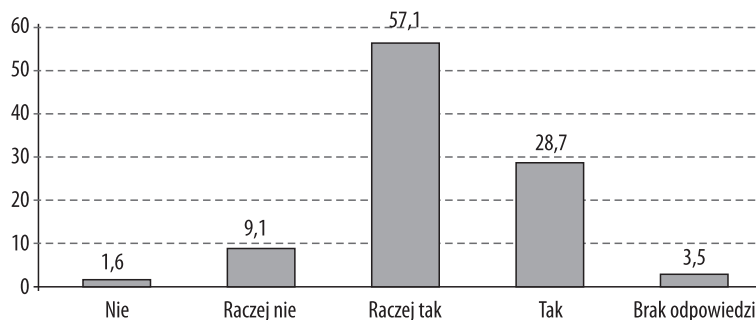
Samoocena wiedzy o zrównoważonej turystyce osób znających ten termin [%]

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 6

Preferencje względem zrównoważonych form turystyki [%]

Źródło: opracowanie własne.

Statystycznie potwierdzono (test χ^2 , test U Manna-Whitneya), że osoby świadome ekologicznie częściej słyszały o zrównoważonej turystyce ($p = 0,000$). Dotyczy to zarówno pomiaru świadomości ekologicznej drogą autodeklaracji, jak i sztucznie, arbitralnie skonstruowanej skali świadomości, wiążącej autodeklaracje z podejmowanymi działaniami na rzecz ochrony środowiska. Nie znaleziono korelacji (bądź testy były niewiarygodne) między świadomością ekologiczną a samooceną wiedzy na temat zrównoważonej turystyki.

Po wyjaśnieniu ogółowi respondentów, czym jest zrównoważona turystyka, okazało się, że ocena jej znaczenia jest bardzo pesymistyczna. Aż 35,2% pytanych uznało, że zrównoważona turystyka jest przede wszystkim środkiem promocji pozwalającym przyciągnąć większą liczbę turystów, a 20,0%, że jest to pusty slogan.

Jednocześnie większość badanych turystów (85,8% – rysunek 6) stwierdziła, że odpowiadają im zrównoważone formy turystyki, czyli realizowane na obszarach przyrodniczo cennych, w niewielkich grupach lub indywidualnie, ukierunkowane na poznanie i przeżywanie walorów przyrodniczych i kulturowych, przy czym 28,7% było tego pewnych, a 57,1% stwierdziło, że raczej im odpowiadają.

Osobom, które spotkały się z pojęciem zrównoważonej turystyki, bardziej odpowiadały „zrównoważone” (zdefiniowane w ankiecie) formy turystyki (test χ^2 , test U Manna-Whitneya: w obu przypadkach $p=0,004$). Natomiast wyniki testu na zależność między samooceną poziomu wiedzy o zrównoważonej turystyce a akceptacją zrównoważonych form turystyki okazały się niewiarygodne. Połowicznie również wykazano związek między stanem świadomości ekologicznej a akceptacją zrównoważonych form turystyki: w przypadku samooceny świadomości test nie jest wiarygodny, a w przypadku opracowanej skali świadomości związek istnieje ($p=0,000$), ale co paradoksalne, to nieekologicznym respondentom bardziej odpowiadają „zrównoważone” formy turystyki!

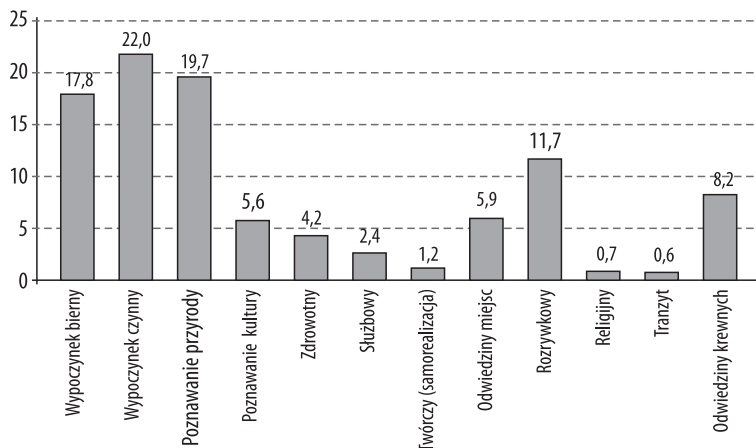
Wybory oraz zachowania turystyczne

Przesłanki wyboru miejsca wypoczynku i zakwaterowania

Głównym celem przyjazdu turystów do wskazanych obszarów recepcji turystycznej województwa podlaskiego jest wypoczynek czynny (wskazany przez 21,88% badanych), poznawanie przyrody (dla 19,59%) oraz wypoczynek bierny (zadeklarowany przez 17,73% badanych). Te trzy cele o zbliżonym udziale procentowym dominują nad pozostałymi wskazaniami. Niewielu badanych turystów przybyło w celu tranzytowym, religijnym i twórczym. Wszystkie wybrane odpowiedzi i ich udział procentowy przedstawia rysunek 7.

Rysunek 7

Najważniejszy cel przyjazdu turystów do miejsca wypoczynku [%]

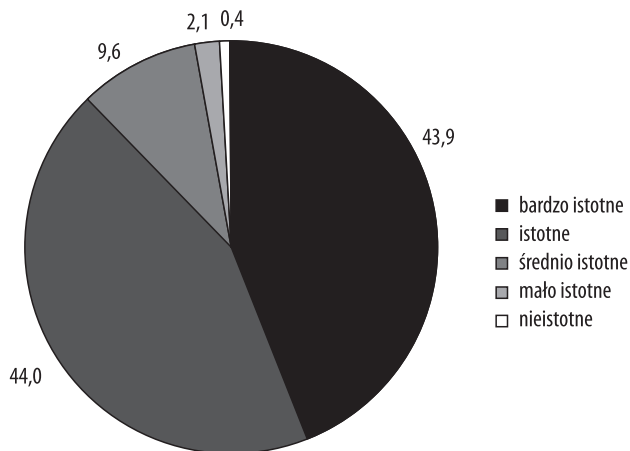
Źródło: opracowanie własne.

Nie można uznać, że jakikolwiek motyw podróży automatycznie dyskwalifikuje ją jako „zrównoważoną”. Jednakże zwraca się uwagę, że motyw poznawczy jest najbardziej charakterystyczny dla turystyki zrównoważonej. Jak pokazują dane z rysunku 6, jedynie dla około 25% respondentów poznawanie przyrody lub kultury jest głównym celem wypoczynku w województwie podlaskim.

Przyjęto, że uznanie bogatego i czystego środowiska za istotny czynnik wyboru miejsca wypoczynku jest zgodne z ideą zrównoważonej turystyki. Z rysunku 8 wynika, że dla większości badanych (87,9%) bogactwo i czystość środowiska ma istotne i bardzo istotne znaczenie. Jedynie 3 osoby (0,4%) stwierdziły, iż jest to dla nich nieistotne. W tym przypadku testy statystyczne były niewiarygodne, nie pozwoliły na stwierdzenie istnienia korelacji między świadomością ekologiczną a wagą przywiązywaną do środowiska przyrodniczego. Natomiast dla

Rysunek 8

Znaczenie dla turystów bogactwa i czystości środowiska przyrodniczego miejsca wypoczynku [%]

Źródło: opracowanie własne.

osób, które się spotkały z pojęciem zrównoważonej turystyki, bogactwo i czystość środowiska były bardziej istotne (zarówno dla testu χ^2 , jak i U Manna-Whitneya $p = 0,000$).

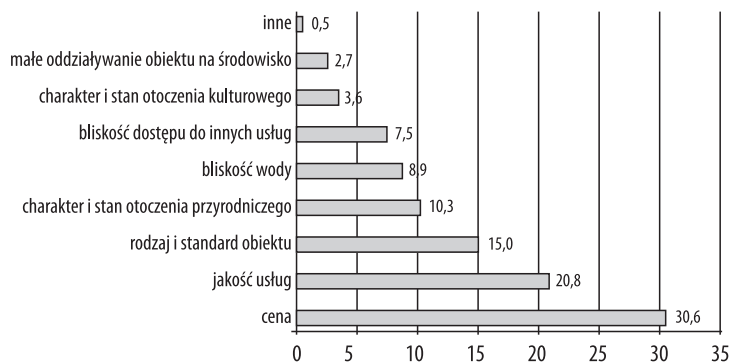
Podczas badań pytano turystów również o to, czym się kierują przy wyborze miejsca noclegu w trakcie pobytu turystycznego (respondenci mieli możliwość wskazania maksymalnie 3 kryteriów wyboru). Przyjęto, że kryteria: charakter i stan otoczenia przyrodniczego, charakter i stan otoczenia kulturowego oraz małe oddziaływanie obiektu na środowisko jednoznacznie zgodne są ze zrównoważoną turystyką. Najczęściej wskazywanymi kryteriami przy wyborze miejsca noclegu były jednak: cena, jakość usług, rodzaj i standard obiektu. Charakter i stan otoczenia przyrodniczego znalazł się na czwartym miejscu spośród 9 możliwych do wyboru kryteriów. Oznacza to, że jakość środowiska miejsca recepcji odgrywa dość istotną, choć nie wiodącą rolę w trakcie wyboru obiektu noclegowego. Niestety, bardzo niewielka część turystów przywiązuje wagę do proekologicznego charakteru obiektu noclegowego i jego małego oddziaływania na środowisko.

Udział procentowy poszczególnych kryteriów wyboru obiektu noclegowego w ogólnej sumie wszystkich wskazanych odpowiedzi przedstawia rysunek 9.

Testy statystyczne pozwoliły na potwierdzenie pozytywnej zależności między świadomością ekologiczną oraz znajomością turystyki zrównoważonej a wskazywaniem „zrównoważonych” kryteriów wyboru noclegu (p w zakresie 0,000-0,007 dla testu χ^2 i Kruskala-Wallisa).

Rysunek 9

Kryteria wyboru obiektu noclegowego [%]

Źródło: opracowanie własne.

Transport do/z destynacji

Najczęściej wybieranym sposobem dotarcia turystów do miejsca wypoczynku jest transport samochodem osobowym (deklaruje go 69,7% badanych). Inne środki podróży to:

- autobus – 20,15%;
- rower – 10,14%;
- kolej – 6,89%;
- samolot – 1,56%;
- inaczej – 1,95%.

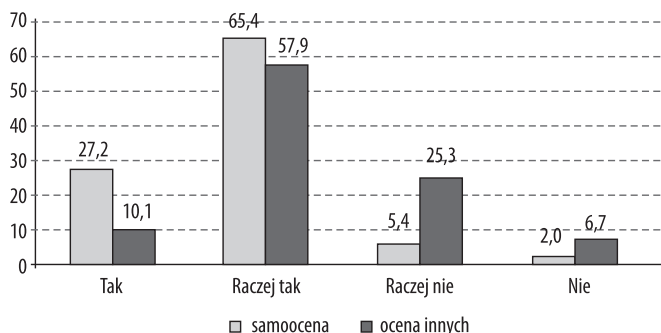
Taka struktura transportu raczej nie odpowiada wymaganiom zrównoważenia turystyki. Preferowane powinny być bardziej ekologiczne i zbiorowe środki transportu. Jednocześnie analizy statystyczne nie wykazały istnienia związku między świadomością ekologiczną i znajomością pojęcia zrównoważonej turystyki a rodzajem wybieranego środka transportu.

Aktywność turystyczna

Badanym zadano pytanie, czy jako turyści zachowują się w sposób proekologiczny. Odpowiedzi były bardzo pozytywne – 92,6% respondentów zachowuje się jako turysta w mniejszym bądź większym stopniu w sposób proekologiczny. Sytuacja przedstawia się nieco gorzej, gdy deklaracje dotyczą oceny zachowań innych turystów. W tym przypadku jedynie 68% respondentów uważa, że inni zachowują się w sposób proekologiczny. Przedstawiony na rysunku 10 rozkład odpowiedzi w obu przypadkach jest zgodny z typową obserwacją, że w badaniach respondenci lepiej oceniają siebie niż innych.

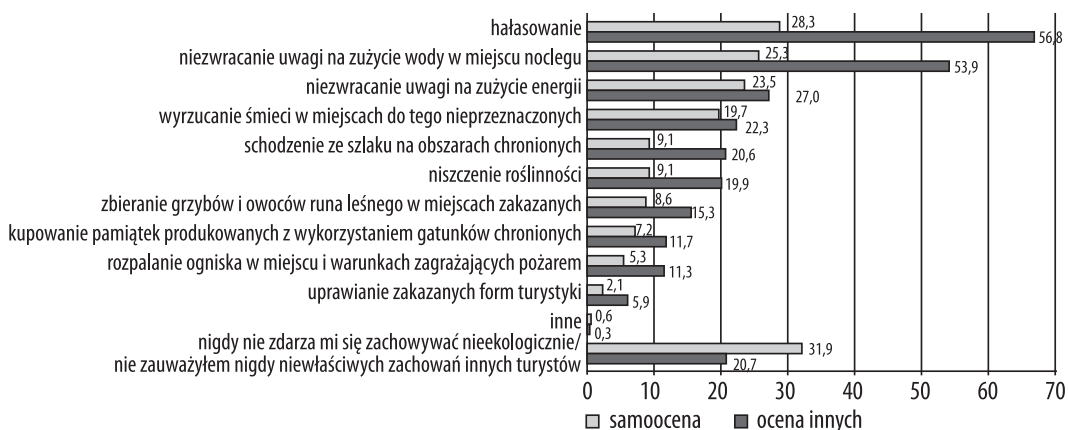
Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku wskazania konkretnych zachowań szkodzących środowisku. Częściej są one dostrzegane u innych tury-

Rysunek 10
Zachowanie proekologiczne turystów w opinii respondentów [%]

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 11
Rodzaje nieekologicznych zachowań turystów w opinii respondentów [%]

Źródło: opracowanie własne.

stów, i to w znacznej części przypadków ponaddwukrotnie częściej, co przedstawia rysunek 11.

Nie stwierdzono istotnego związku statystycznego między świadomością ekologiczną a ogólnymi i szczegółowymi deklaracjami o zachowaniach ekologicznych. Istnieje natomiast pozytywny związek między znajomością pojęcia zrównoważonej turystyki a wspomnianymi deklaracjami.

Odnotowano zależność pomiędzy osobami podejmującymi działania na rzecz ochrony środowiska a postrzeganiem zachowań innych turystów. Osoby, które zachowują się w sposób proekologiczny, częściej skłaniają się ku stwierdzeniu, że inni turyści też się tak zachowują. Istnieje również zależność pomiędzy świadomością ekologiczną a postrzeganiem zachowań innych. Im wyższa jest deklarowana

świadomość ekologiczna, tym częstsze jest postrzeganie zachowań innych turystów jako proekologicznych (w odniesieniu do deklaracji ogólnych).

Respondenci zapytani zostali także, w jaki sposób najczęściej przemieszczają się w obrębie miejsca wypoczynku, przy czym mogli zaznaczyć maksymalnie dwie odpowiedzi. Turyści najczęściej przemieszczają się w miejscu wypoczynku pieszo. Ten sposób uzyskał 43,05% udział we wszystkich wskazaniach. Udział kolejnych środków transportu był następujący:

- samochód osobowy – 32,19%;
- rower – 16,00%;
- autobus – 6,80%;
- inaczej – 1,10%;
- kolej – 0,82%.

Tak jak w przypadku transportu do destynacji, nie wykazano istnienia związku między świadomością ekologiczną a rodzajem wybieranego środka transportu. Istnieje natomiast taka zależność w odniesieniu do znajomości pojęcia zrównoważonej turystyki – osoby znające to pojęcie rzadziej korzystają z prywatnego samochodu w destynacji.

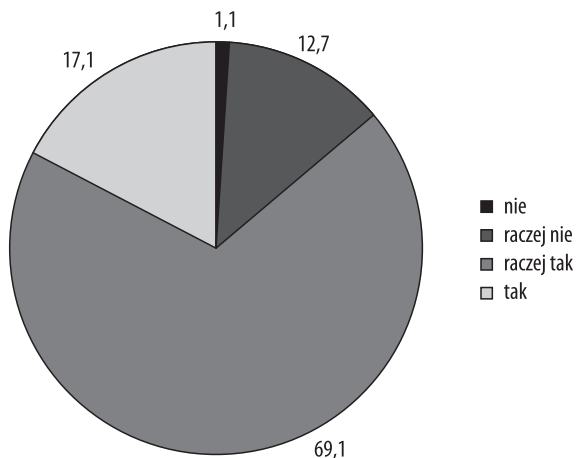
W trakcie badań turyści określali preferowane przez siebie formy wypoczynku. Turyści mogli wybrać spośród określonych wariantów odpowiedzi – maksymalnie trzy. Udział procentowy poszczególnych form w ogólnej liczbie wyników przedstawiał się następująco:

- wędrówki piesze – 15,41%;
- pływanie kajakiem – 14,79%;
- wypoczynek bierny – 13,73%;
- wędrówki rowerowe – 11,82%;
- obserwacja przyrody – 8,96%;
- odwiedzanie dyskotek – 7,56%;
- zwiedzanie zabytków – 7,11%;
- imprezy kulturalne – 4,48%;
- przejażdżki konne – 4,26%;
- sporty motorowodne – 3,81%;
- wędkarstwo – 3,75%;
- imprezy sportowe – 2,97%;
- łowiectwo – 1,06%;
- inne – 0,22%.

Spośród wyszczególnionych form wypoczynku duży udział mają proekologiczne formy związane z bezpośrednią obserwacją przyrody, ze zwiedzaniem pieszo, kajakiem bądź rowerem obszarów przyrodniczo cennych. Nie istnieją istotne statystycznie zależności między preferowanymi formami a świadomością ekologiczną czy znajomością zrównoważonej turystyki.

Respondenci mieli za zadanie określenie, czy turyści szanują zabytki kultury (rysunek 12). Większość badanych (83,1%) jest zdania, że je szanują. Przeciwne zdania jest 13,3% respondentów. Przeważają jednak zarówno w jednej, jak i w drugiej grupie odpowiedzi – raczej tak i raczej nie.

Rysunek 12
Szanowanie przez turystów zabytków kultury [%]

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Nie stwierdzono żadnej zależności pomiędzy deklaracją dotyczącą szacunku wobec zabytków kultury a innymi zmiennymi (świadomość ekologiczna, znajomość zrównoważonej turystyki).

W ankiecie próbowano określić także spostrzeżenia respondentów dotyczące zachowań kulturalnych innych turystów wobec mieszkańców. W tym przypadku prawie wszyscy badani byli podobnego zdania. 91,92% respondentów stwierdziło, iż turyści zachowują się w sposób kulturalny wobec mieszkańców obszarów recepcji turystycznej; przy czym dominowała odpowiedź – raczej tak. Jedynie 6,63% badanych jest odmiennego zdania.

Nie stwierdzono żadnej zależności pomiędzy postrzeganiem stosunku turystów do mieszkańców a innymi zmiennymi (świadomość ekologiczna, znajomość zrównoważonej turystyki).

Zakończenie

Przeprowadzone badania pozwalają na sformułowanie następujących wniosków:

1. Świadomość ekologiczna turystów odwiedzających województwo podlaskie jest dość wysoka, jeśli ją mierzyć ogólnymi autodeklaracjami. Niestety, weryfikacja tych deklaracji poprzez bardziej szczegółowe pytania znacząco psuje ten optymistyczny obraz.
2. Wiedza na temat zrównoważonej turystyki wśród respondentów jest generalnie niska. Niespełna 37% respondentów w ogóle słyszało o zrównoważo-

nej turystyce, a spośród tej grupy jedynie 12,6% pozytywnie ocenia swoją wiedzę na jej temat. Jednocześnie znacząca większość turystów deklaruje ewentualne zainteresowanie zrównoważonymi formami turystyki.

3. Deklaracje respondentów w zakresie ich wyborów i zachowań turystycznych wskazują, że są one w bardzo zróżnicowanym stopniu zgodne z wymogami zrównoważonej turystyki.
4. Analizy statystyczne wskazują na istnienie relacji między stanem świadomości ekologicznej (deklarowanym) a wiedzą o zrównoważonej turystyce, wyborami i zachowaniami turystycznymi respondentów. Relacje te nie mają jednak charakteru powszechnego i systematycznego (to znaczy w odniesieniu do wszystkich badanych wyborów i zachowań).
5. Podobnie niespójne i niejednoznaczne są relacje między wiedzą i nastawieniami odnośnie do zrównoważonej turystyki oraz deklarowanymi wyborami i zachowaniami.

Zachowania turystów wypoczywających w województwie podlaskim nie odpowiadają wymaganiom stawianym przez koncepcję zrównoważonej turystyki. Postępowanie większości badanych turystów odwiedzających województwo podlaskie, zarówno to codzienne, jak również w trakcie podróży turystycznych, dalekie jest od zgodności z ideą zrównoważonego rozwoju, przynajmniej w sferze środowiskowej, pomimo deklarowanej przez większość „pozytywnej” świadomości ekologicznej.